

שלושה נאומים, שלוש קריאות

מיום העצמאות התשע"א

כ"ט בנובמבר 1947 - ההצבעה באו"ם על חלוקת א"י

29 בנובמבר 1947 - מפת החלוקה

יום העצמאות התשע"א: שלושה נאומים, שלוש קריאות

מבוא למורה

השאלות לדין בנושא הערכים והדילמות האזרחיות העולים מהנאומים מחולקות ל-3 רמות על פי גיל התלמידים: **לכל שכבות הגיל (אדום), יסודי (ירוק), חט"ב (סגול) וחט"ע (כחול)**. אף על פי כן מומלץ לבחור את רמת הדין לכל כיתה על פי רמתה ואופייה הייחודי. מומלץ לעשות שימוש בדיונים האזרחיים במושגים, בערכים ובעקרונות שנלמדו במסגרת מקצועות הלימוד "חברה, מולדת, אזרחות" ביסודי, ואזרחות בחט"ב ובחט"ע.

ניתן להרחיב את הדיונים גם למושגים, לנושאים ולדילמות אחרות שאינן מפורטות בגיליון זה, על פי בחירתו של המורה.

כמו כן מומלץ לדון במטרותיו של הנאום וביסודותיו הרטוריים ולבחון את ביטוייהם בנאומים שלפנינו.

להלן מידע והיגדים העוסקים במהות הנאום שעשויים לעזור:

"כוח הדיבור מכון לגלות את המועיל והמזיק, וכמו כן גם את הצדק והעוול, כי מיוחד הוא לאדם, לעומת שאר בעלי החיים, שיש לו, ולו לבדו, הרגשת הטוב והרע והצדק והעוול וכיוצא באלה, והשותפות באלה היא היוצרת בית ומדינה..." (אריסטו, פוליטיקה א', פרק ב', עמ' 14, הוצאת מאגנס)

"לב ישראל חי הוא... ואין חסר, אלא מי שהוא בעל רגש, אשר ידבר אליהם בקירוב הדעת ובשפה ברורה" (איגרות הרי"צ, פ"ב)

• האם בכוחם של נאומים טובים וברורים לגרום ל"קירוב הדעת"? האם זה רצוי? נמקו, הסבירו והביאו דוגמאות

נאום - מהו?

נאום הוא העברת מסר לקבוצה של שומעים, באמצעות דברים הנישאים באוזניהם על ידי הנואם. תורת הנאום קרויה - **רטוריקה**. בניגוד ל**הרצאה**, הנעשית בטכניקה דומה לזו של נאום אך מטרתה העיקרית היא העברת מידע לשומעים, נאום נועד לשכנע את השומעים בצדקתו של הדובר.

השכנוע הוא כלי חשוב ורב-עוצמה גם במקומות בהם, לכאורה, אין צורך בו. אנשים תמיד יבצעו את המוטל עליהם בצורה יעילה יותר ברגע שיבינו את נחיצות הפעולה ואת משמעותה. השכנוע מגביר את המורל ואת המוטיבציה, ומכאן שהוא מגביר את יעילות הביצוע. מי שמשוכנע במטרותיה של משימה, יעשה אותה ביתר יעילות.

אריסטו הציע לחלק את מרכיבי הנאום לשלושה: **אתוס, פאתוס ולוגוס**.

האתוס הוא המרכיב **המעשי** בנאום, ובמיוחד ההנעה לפעולה.

הפאתוס הוא המרכיב **הרגשי** בנאום וכולל בעיקר את הסגנון המילולי והבלתי-מילולי (שפת גוף). **הלוגוס** הוא הצד **השכלי** בנאום וכולל בעיקר את התוכן, את ההיגיון וכן את העובדות והדוגמאות.

ב-29 בנובמבר 1947, אור ליום י"ז בכסלו התש"ח, החליטה עצרת האומות המאוחדות על סיום המנדט הבריטי בארץ ישראל ועל הקמת שתי מדינות לאום עצמאיות ודמוקרטיות בארץ ישראל:

מדינה יהודית ומדינה ערבית (תכנית החלוקה, החלטה 181).

החלטה זו הייתה חלק משרשרת אירועים ששיאם היה ביום העצמאות, ה' באייר התש"ח, עת הוכרזה הקמתה של מדינת ישראל.

מאז התבססו כמה מנהגים אשר הפכו למסורת בציון יום העצמאות לאורך השנים, בהם שני טקסים מרכזיים: האחד הוא טקס הדלקת המשואות בהר הרצל בירושלים, והשני הוא טקס חלוקת פרס ישראל לאישים מתחומים שונים שבלטו בעשייתם. מסורות אלו חובקות בתוכן את העיסוק במאפיינים של ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית.

לקראת כ"ט בנובמבר, **מוצעת לכם** ערכת לימוד שמבקשת לבחון שלושה נאומים שנישאו בטקס הדלקת המשואות ובטקס הענקת פרס ישראל בחג העצמאות ה-63 למדינת ישראל:

- נאום יושב ראש הכנסת, ח"כ ראובן ריבלין, בטקס הדלקת המשואות, התשע"א
- נאום שר החינוך, ח"כ גדעון סער, בטקס פרס ישראל, התשע"א
- נאום כלת פרס ישראל בחקר המשפט, התשע"א, פרופסור רות גבזון.

נאומים אלה עוסקים בחזון מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית מחד, ובמציאות המורכבת של החברה הישראלית מאידך, ומזמנים שיח מעמיק בסוגיות ובדילמות שהחברה הישראלית מתמודדת איתן.

באמצעות הנאומים אנו מבקשים:

- לברר יחד עם התלמידים את הערכים היהודיים, הציוניים והדמוקרטיים של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית.
- לזהות את הדילמות האזרחיות, הציבוריות והחברתיות שהנאומים עוסקים בהן, ואת הפתרונות שהם מציעים לאותם קשיים ואתגרים.
- לבחון את אמצעי השכנוע בהם משתמש הדובר, ולקרוא את הנאום באופן ביקורתי:
 - ציטוטים, אסוציאציות, דיבור אל רגש הסולידריות וההשתייכות,
 - פנייה אל ההיגיון, נימוקים רציונאליים והסברים שכליים
 - גיוס המאזינים או הקוראים לעשייה ולביצוע
- להעלות לדין את הסוגיות והדילמות העולות מן הנאומים ולגבש עמדה אישית.
- להציע דרכים מעשיות ליישום המסקנות המשותפות עקבות הלמידה, בסביבה הקרובה.
- לברר את חשיבותם ונחיצותם של נאומים מסוג זה.

אנו מציעים למורה לפתוח את הקריאה בנאומים בניתוח אורייני שלהם, משמע: חלוקת הנאום לפסקאות, זיהוי הנושא המרכזי בכל פסקה, מתן כותרת לנאום, זיהוי הפסקה או מספר המשפטים העיקריים בנאום, זיהוי המסר וקהל היעד וכו'.

כמו כן אנו ממליצים לפתוח בדין בהקשרם של הנאומים - הטקס בו נישאו והקשר שלו ליום העצמאות. בסוף הגיליון הבאנו קטעי מידע העוסקים במהות טקס השאת המשואות וטקס הענקת פרס ישראל.

מאחלים לכם למידה מהנה!

כתבו:

רותי זוסמן, מדריכה ארצית, המטה לתרבות ישראל
חגית עגור-הלוי, מדריכה ארצית, המטה לחינוך אזרחי

64 שנים לאחר ההצבעה באו"ם על חלוקת א"י והקמת מדינת ישראל, איפה ציון, לדעתכם היו נתונות המדינות החברות באו"ם להשכלה, לאדע ולטכנולוגיה במדינת ישראל? התאמה כנאום של החינוך - 1000 נאומים באמצעותו את טענותיכם.

1. מנאום כנאום של שר החינוך ביטויים לשילוב בין ערכים יהודיים וערכים דמוקרטיים: הסבירו אותם.
2. מנאום כנאום ביטויים של דחיית ערכים יהודיים וערכים דמוקרטיים: חוו דעתכם על ביטויים אלה.
3. למה כנאום השר את מרכיבי הנאום והערכים את יכולתו להפיק על האופניים בראש השלילית, הרשית והאמיתית.

על חופש המידע

הסבירו כתיבה מהו חופש הביטוי ומהו חופש המידע. באילו דרכים אתם מבטאים את עצמכם? באילו דרכים ניתן כיום לקבל מידע? מה חשיבותם של חופש הביטוי וחופש המידע במדינה דמוקרטית?

הציגו את ההבדלים בין משטר דמוקרטי ללא דמוקרטי בהקשר של חופש הביטוי וחופש המידע. עם איילו לכונות וסידים אחרים מתגשמים חופש הביטוי וחופש המידע?

שר החינוך אמר בדבריו: "יש מתאם מובהק בין משטרים לא דמוקרטיים לחברות כושלות ולא מתפקדות". הסבירו מה הקשר בין משטר דמוקרטי לחברה מתפקדת? (אפשר להשתמש בדבריו של שר החינוך כנאום). הציגו את דרכיכם תוך שימוש בכלינות שונות ובערכים דמוקרטיים שונים.

על מהות הדמוקרטיה

"דמוקרטיה אינה רק בחירות חופשיות שערך רב. התרבות הדמוקרטית מיוסדת על חירות ההבעה, השוויון בין המינים, חינוך לשלום, הגנה על זכותו של הפרט לבחור באופן חופשי באורח החיים המתאים לו, ועוד."

הסבירו את המשפט בלשונכם. מה חשוב יותר בדמוקרטיה על פי משפט זה - קיום בחירות או שמירה על השוויון והחירות של כל האזרחים? האם בישראל מקפידים על שני הצדדים של הדמוקרטיה במידה שווה, לדעתכם? הציגו נימוקים למערכתכם.

שר החינוך כנאום מציון עקרונות דמוקרטיים (כאולם לקיים משטר דמוקרטי) וכן ערכים דמוקרטיים. נסו למצוא דוגמאות בדבריו לעקרונות ולערכים הדמוקרטיים. האם דמוקרטיה יכולה להתקיים ללא אחד מהעקרונות? האם העקרונות או הערכים חשובים יותר לקיום משטר דמוקרטי? חוו דעתכם.

הציגו את שני האופנים של הדמוקרטיה והסבירו כיצד הם באים לידי ביטוי בדבריו של שר החינוך כנאום. איפה מוכן בא יותר לידי ביטוי בישראל על פי נאום השר? מה דעתכם?

על מעורבות אזרחית

המחאה החברתית ביחס ליוקר המחיה ולהעלמות מדינת הרווחה בישראל, וכן העסקה להחזרת החייל החטוף גלעד שליט, שלוחת בפעילות אזרחית רבה, קשורות בערכים של ערכות הדדית ומעורבות אזרחית.

קראו את המאמר בקישור הבא ביחס למעורבות אזרחית <http://cms.education.gov.il/NR/rdonlyres/23952B10-0D80-4C19-AA0B-52519C9C537/134203/EynayimKoachLeashpia.pdf>

- מה מאפיין את הבעיות שהפתרונות להן הן מעורבות אזרחית? מהן הדרכים למעורבות אזרחית המנויות במאמר?

- כיצד באה לידי ביטוי המעורבות האזרחית במחאה החברתית בקיץ 2011? מה היו הבעיות שהעלו המוחים? באילו פתרונות נקטו?

2

דברי שר החינוך, גדעון סער, במעמד הענקת פרסי ישראל לשנת תשע"א, יום העצמאות ה-63, ו' אייר תשע"א, 10 במאי 2011

אנו מציינים היום שישים ושלוש שנים להקמת מדינת ישראל.

כלות וחתני הפרס השנה נבחרו, כל אחד ואחת, בזכות הישגיהם המרשימים בתחומם. כשהם, כולם, על במה זאת, נפרשת לנגד עינינו תמונה מרהיבה של תפארת ישראל בשלל תחומים: במפעלות-חיים ובמדעי החיים. בחינוך, במשפט ובמחשבת ישראל. באמנות ובמוזיקה. בהנדסה ובספורט.

כלות וחתני הפרס רשאים להתגאות בהישגיהם. ישראל רשאית להיות גאה במסכת הישגיה.

האם יש קשר בין הישגיה המרשימים של ישראל, שהושגו בתנאים לא קלים, למשטרה הדמוקרטית? אני משוכנע שכן.

החוכמה פורחת עם החופש - חופש המידע, חופש המחשבה, חופש הביטוי. רק במקום שבו רוח האדם אינה כלואה - תשגשגנה היצירה, המקוריות וההמצאה. הפולרליזם הוא הקרקע הדשנה לצמיחת חברה בריאה, ממנה מרקיעה המציאות.

לכן, יש מתאם מובהק בין משטרים לא דמוקרטיים לחברות כושלות ולא מתפקדות.

לכן, חזינו לקראת סוף המאה הקודמת ואנו חוזים בימים אלה בחברות אזרחיות הקוראות תיגר על משטרים אלה.

חופש המידע קשור בחירויות המחשבה, הדעה והביטוי והוא מבטיח את התנאים למימושן. את זרימת המידע לא ניתן בימינו לעצור.

בשבוע שעבר הלך לעולמו נשיא בית-המשפט העליון משה לנדוי. לפני כמעט חמישים שנה פסק: "שלטון הנוטל לעצמו את הרשות לקבוע מה טוב לאזרח לדעת, סופו שהוא קובע גם מה טוב לאזרח לחשוב. אין סתירה גדולה מזו לדמוקרטיה אמיתית, שאינה "מודרכת מלמעלה".

האם יש קשר בין ציונות למציאות?

אני משוכנע שכן.

התנועה הציונית מראשיתה הייתה דמוקרטית ופולרליסטית ובין היתר משום כך הצליחה.

המהפכה הציונית הטילה את יתרה על איכות מול כמות. היא עשתה זאת בכך שקראה דרוור לכוחות העצומים הגנוזים בעמנו.

עובדה אחת, רבת-משמעות, לא השתנתה מעת שקמה מדינת ישראל. ישראל הייתה ונותרה דמוקרטיה יחידה באזור שהתרבות הדמוקרטית אינה לחם חוקן.

הצלחתה של ישראל מעוררת קנאה. אין ספק, שחלק מן האיבה הקנאית הרווחת באזורנו נגד ישראל מקורו בקינאה ובשונות. כשם ששנאת-ישראל לאורך הדורות ניזונה מקנאה בהצלחת היהודים ואי-קבלת שונותם. הבחירה בדמוקרטיה היא בחירה מחייבת. היא מחייבת השתחררות מאינדוקטרינציה עריצה ונכאנית. היא מחייבת חינוך לסובלנות, כיבוד זכויות האדם, חתירה לריבוי דעות בכל תחומי החיים.

דמוקרטיה אינה רק בחירות חופשיות, שערך רב. התרבות הדמוקרטית מיוסדת על חירות ההבעה, השוויון בין המינים, חינוך לשלום, הגנה על זכותו של הפרט לבחור באופן חופשי באורח החיים המתאים לו, ועוד. גל, הנישא על כמיהת העמים השכנים לנו לחירות, שוטף את האיזור.

אנו מקווים, כי התהליכים שהחלו, בסופו של דבר, יסללו את הדרך גם לשלום אמיתי ולעתיד משותף טוב יותר לאזורנו.

בה בעת עלינו להיות מפוכחים ונטולי אשליות ולבסס את תפיסתנו ומדיניותנו על הערכה מציאותית של הכוחות הפועלים בחברות הערביות.

גבירותיי ורבותיי

עם-ישראל קבע את בחירתו הדמוקרטית כבר בקונגרס הציוני הראשון.

ישראל שמרה על משטרה הדמוקרטית בתנאים קשים, והדבר אינו יכול להיות מוכן מאליו.

בל נשכח: רוב - רובם של העולים לישראל הגיעו לכאן ממדינות לא דמוקרטיות, בין אם באו ממדינות במזרח אירופה ובין אם הגיעו מארצות האיסלם.

זאת ועוד - ישראל שמרה על אופייה הדמוקרטי בהתמדה ובריציפות לאורך כל השנים תוך התמודדות בלתי פוסקת עם אימונים ביטחוניים, התקפות טרור רצחניות ומלחמות קשות.

ההיסטוריה מלמדת, כי דמוקרטיות גדולות וותיקות מישראל צמצמו את מרחב החירויות הדמוקרטיות תחת אילוצים ביטחוניים ובעיתות מלחמה.

זו לא דרכה של ישראל, וזו לה תעודת-כבוד.

- ציינו והציגו את סוג מנגנוני הפיקוח והביקורת שבאו לידי ביטוי במחאה החברתית בקיץ 2011.
- הן במחאה החברתית והן סביב עסקת שליט, עלו שאלות ביחס לערבות ההדדית וסולידריות חברתית והיותה ערך המתנגש עם חירויות היחיד. הדבר עולה גם בנאומי של שר החינוך.
- יש הטוענים כי הדגשת חירויות היחיד על פני הסולידריות החברתית מחזקת את הדמוקרטיה במדינה ויש הטוענים כי העדפת הסולידריות על פני חירויות הפרט היא המחזקת את הדמוקרטיה. הבע את עמדתך בעניין זה. הצג שני נימוקים התומכים בעמדתך והמתבססים על מושגים מתחום האזרחות.

הקונגרס הציוני הראשון בבאזל

הקונגרס הציוני הראשון התקיים בבאזל שבשווייץ וכחו בו כ-200 נציגים ממדינות שונות. רובם הגיעו ממזרח אירופה והשאר-ממערב אירופה. הרצל ארגן את הקונגרס עד הפרט האחרון. הוא דאג לסיקור עיתונאי ותקשורתי רחב שהשפיע על דעת הקהל בעולם. טקס הפתיחה היה מרשים כמסורת הפרלמנטים האירופאית. הרצל יצר רושם שזוהי תנועה לאומית לכל דבר.

מטרות הכינוס:

1. אישור התכנית הציונית שתוארה בספר "מדינת היהודים" והגדרת הציונות
2. הקמת מוסד שייצג את היהודים וקביעת מוסדות כלכליים.
3. פרסום הציונות בעולם והבאת הבעיה היהודית לתודעת העולם כולו.
4. הוכחה כי גם לעם היהודי, על כל תפוצותיו, יש ארגון אחד והנהגה אחת והוא נמצא בדרך להקמת מדינה.

לצורך השגת מטרות אלו נוסחה "תכנית באזל" שכללה את דרכי הפעולה: "הציונות שואפת להקים לעם ישראל בית מולדת ומקלט בא"י, המובטח ע"י משפט הכללי". לצורך כך נקבע שיש לפעול בשלושה כיוונים:

בארץ ישראל: יישוב הארץ ביהודים שיפתחו את הארץ באמצעות עבודה, חקלאות ומלאכה. (ציונות מעשית)

בעולם היהודי: ארגון היהודים בכל ארץ וארץ וליכודם ע"י מפעלים מקומיים וכלליים בהתאם לחוקיה של כל ארץ. ובנוסף גיבוש תודעה לאומית בקרב יהודי התפוצות.

במישור הבינלאומי: פעילות דיפלומטית מקיפה כדי לשכנע את הממשלות לממן הגשמת מטרות הציונות והענקת צ'רטר לעם היהודי.

החלטות הקונגרס (תכנית באזל):

1. הציונות שואפת להקים לעם ישראל בית ומולדת בא"י.
2. הקמת ארגונים ציוניים בכל מדינה שיש בה יהודים כדי לארגן עלייה מסודרת לא"י. ארגון העל הוא "ההסתדרות הציונית" שהרצל היה נשיאה הראשון. ארגוני המשנה היו "הוועד הפועל הציוני" ו"ההנהלה הציונית" שתפקידם לבצע את התכניות.
3. כדי לקבל זכות בחירה למוסדות ולארגונים ישלם כל יהודי דמי חברות שנתיים בסך 1 שקל שהוא ה"שקל הציוני" כסימן לחברותו בהסתדרות הציונית.

חשיבותו של הקונגרס הציוני הראשון:

הקונגרס מציין מפנה בתולדות העם היהודי. לראשונה נפגשו נציגים מכל העולם היהודי כדי לדון בעתיד העם ובאחדותו והקימו מסגרת שתטפל בצורכי העם - ההסתדרות הציונית.

1. הקונגרס הציוני בחר באופן דמוקרטי הנהגה חדשה לעם היהודי ובו הונח הבסיס להקמת מדינה יהודית.
2. הקונגרס תרם לחיזוק התהליך הדמוקרטי בתנועה הציונית באמצעות הבחירות החופשיות למוסדות השונים ובאמצעות מתן ייצוג לזרמים השונים בתנועה הציונית.
3. הציונות הוכרה כתנועה לאומית והכריזה בגלוי על מטרותיה: להקים מדינה ליהודים.
4. הרצל הפך למנהיגה הרשמי של התנועה הציונית ועמד בראש מוסדותיה.

• הפשו מידע נוסף על הקונגרס הציוני הראשון ותכניתו כאילו, והסבירו באמצעות את דברי שר החינוך: "עם-ישראל קבע את בחירתו הדמוקרטית כבר בקונגרס הציוני הראשון". האם אתם מסכימים עם אמירה זו? נאן.

• כנאום של שר החינוך את האלה: "האם יש קשר בין ציונות למציאות?" ותשובתו חובית. האם מסביר ומדגים את הקשר בין ציונות למציאות.

מה דעתכם על תשובתו? האם יש קשר? איילו הסברים והדוגמאות נוספות הייתם מציעים לו אוסוף?

- אם עדיין לא למדתם, הסבירו בכיתה מהו עקרון שלטון העם.
- כיצד קשורה המעורבות האזרחית לעקרון שלטון העם?
- אילו דוגמאות למעורבות אזרחית מהמציאות הישראלית אתם מכירים? מה היו הנושאים סביבם גילו האזרחים מעורבות? האם הצליחו להשפיע?
- במה דומה ובמה שונה מעורבות אזרחית זו מזו של זוכי הפרס, אליה מתייחס שר החינוך בנאומי?

לימודים והשכלה

שמים של שלושת ספרי היסוד של התרבות היהודית - תורה, משנה, תלמוד - נגזר מהשמות "הוראה" ו"למידה":

תורה - שורש יריה במשמעות הוראה. משורש זה נגזרות גם המילים: הורים, מורה, הוראה. מְשָׁנָה - שורש שניה שמשמעו בשפת חז"ל ללמוד ולשנן.

תלמוד - שורש למ"ד, שמשמעו עיון ולמידה.

* מה ניתן ללמוד מכך על חשיבותה של ההשכלה כיהדות? מהו, לדעתכם?

בְּנֵי, אִם-תִּשְׁחַח אֶמְרֵי; וּמִצְוֹתַי, תִּצְפְּנוּ אִתְּךָ. לְהַקְשִׁיב לְחֻמְרֵי אֲזַנְךָ; תִּשָּׂא לְבָבְךָ, לְתַבְינָה. כִּי אִם לְבִינָה תִקְרָא; לְתַבְינָה, תִּתֵּן קוֹלְךָ.

(משלי ב, 1 - 3)

שנו [למדו] רבותינו: שלושה הקב"ה בוכה עליהם בכל יום: על מי שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק, על מי שאי אפשר לו לעסוק בתורה ועוסק (ועל פרנס המתגאה על הציבור). (משנה, חגיגה ה, י)

שנו רבותינו: חכם קודם למלך ישראל: חכם שמת - אין לנו כיוצא בו [=אין לך תחליף], מלך שמת - כל ישראל ראויים למלוכה. (במדבר רבה ו)

* כיצד רעיונות אלה באים לידי ביטוי בנאומיו של אהרן? סדר?

* כיצד השכלה ככלל והשכלה אבודה בפרט, יכולות לקדם ערכים של חברה מתוקנת? כסוסי אהדתכם של המקורות ועל נאום זה.

* האם העיסוק בחשיבותה של ההשכלה משרת את האסורים של הר חינוך כטקס הענקת פרס ישראלי? כיצד?

בספרו, "אלטנוילנד", אומר הרצל: "חובתו של כל יהודי משכיל... לעשות משהו למען הקהילה".

* האם אתם מסכימים עם אמירה זו? הסבירו ונאמו.
* כיצד פרס ישראל מקדם את רעיונו של הרצל?

השמירה על משטרנו הדמוקרטי, על חסרונותיו המובנים, היא מקור כוח ועוצמה לישראל.

בשיח על אודות הסכנות והאימים לכאורה לדמוקרטיה הישראלית יש לא אחת הגזמות פרוצניות ותפיסות שגויות, אך עדיין עדיפה בעיני בנושא זה רגישות-יתר על קהות-חושים.

חשוב לקיים דיון פתוח ואמיתי בסיבות לקיומם של הלכי-רוח בלתי-דמוקרטיים בחברה.

ישראל היא חברה מאוד הטרוגנית. יש בה מידה רבה של לגיטימציה לאורחות-חיים שונים ונבדלים. "חוק הבורקה", שאושר בדמוקרטיה מפוארת כצדפת, לא יכול היה להתקבל בישראל. וטוב שכך. לדעת, תהליכים שליליים לדמוקרטיה הישראלית אינם נובעים מהגבלת יחידים או מאיזם על השונות שבתוכנו.

בתנאים המיוחדים של החברה הישראלית, הסכנה עלולה לבנוע דווקא מהחלשות הממלכתיות, מאי הטלת מרות החוק, מאי-כיבוד המדינה ומוסדותיה.

סכנה לחברה חופשית יכולה לבנוע לא רק מניסיון לצמצם את מרחב החרות, אלא גם מגלישה למעין חופש מוחלט, חסר גבולות.

הלכי-רוח אנטי-דמוקרטיים מתחזקים לנוכח מה שנתפס כהחלשות המדינה מול תופעות של היעדר כבוד למדינה, לחוקיה ולמוסדותיה.

אם נבין זאת - ניטיב לשמור על ישראל ומשטרה הדמוקרטי.

גבירותיי ורבותיי, כלות וחתני הפרס,

העליתם תרומה של ממש לשגשוגה של ישראל במחקר ובתרבות. תרומה של איכות לחברה.

לצד זאת, אנו מציינים היום תרומה ערכית, שמתבטאת גם בהחלטות ועדת הפרס למפעל חיים.

החלטות אלה מעלות על נס את הדוגמה האישית למעורבות, לנתינה לאחר ולכלל, לאיכפתיות. (זוהי בעיני ישראל היפה).

זו אמירה כנגד המגמה שאפיינה בעשורים האחרונים את "רוח הזמן" - נהייה והדגשה מוגזמת של הצלחת הפרט, המלווה בהתנתקות מהכלל.

בייחוד מאוסה בעיני הסגידה לחומרנות ולרכושנות. אנו מתברכים בהעצמת הפרט, בהישגיות ובמיצוי הכישרון האישי.

אבל כשצד זה קיים לבדו, ללא איזון בדמות ערכים אנושיים וערכות הדדית חברתית - יש בכך סכנה של גלישה למתחם האנוכיות, התנכרות לגורל הזולת והתנתקות מהמרקם החברתי.

נדמה לי שקיימת כבר נטייה לתיקון בחברה הישראלית. העצמת החינוך למידות ולערכים בקרב בני הדור הצעיר חיונית, משום שעתידי ישראל כרוך גם בתודעה של אחריות ומחויבות לכלל.

עתידי ישראל קשור בטיפוח ההון האנושי ובחתימה לאיכות ולמצוינות. להשכלה הגבוהה, למדע ולמחקר מתקדם תפקיד מפתח בחברה שלנו.

בשנה שעברה הבטחתי כאן, במעמד הזה, שנחזיר את ההשכלה הגבוהה לדרך המלך, שנשלים תכנית רב-שנתית למערכת, שנזרים אליה משאבים ושנחזק את המצוינות. כל זאת עשינו.

תוך מספר ימים יוכרזו הזוכים בארבעת מרכזי המצוינות המחקריים הראשונים מתוך שלושים שיוקמו באוניברסיטאות שלנו בחומש הקרוב. במסגרת המהלך יחזרו לארץ חוקרים ישראלים מהאוניברסיטאות הטובות בעולם.

ישראל תוביל גם בעתיד במחקר וביצירה.

אני מבקש להודות לראש הממשלה בנימין נתניהו על התמיכה והגיבוי שהעניק לי ועל המחויבות להחזרת ההשכלה הגבוהה והמחקר למקומם הראוי בסדר היום של ישראל.

ישראל היא מדינה דמוקרטית, תוססת, משגשגת, חופשית, וחזקה. היא שופעת שמחת חיים. אין מדינה בעולם שתשווה לה בעוצמת רוחה.

אין בכך כדי לומר שאין מה לתקן. אבל על הבעיות, האיזמים, הסכנות, המחלוקות, הקלקולים, הןעות החולות האמיתיות והמדומות - אנו קוראים ושומעים מדי יום ביומו.

כחג עצמאותנו - לכל הפחות ביום זה - הבה נזקוף קומה ונביט אל האור הגדול של ישראל. אור גדול במרחב שרבה בו החשכה. אור של חירות ושל קידמה. אור של תכונה ואור של שמחה. האור הגדול רב ועצום לאין-ערוך מהצללים המעיבים.

ומי כמוכם, כלות וחתני הפרס, להזכיר לנו זאת היום. ברוכים תהיו!

נתברך באור. נשמור על ישראל.

ערכות הדדית ומעורבות חברתית

"יִקְשְׁלוּ אִישׁ-בְּאָחִיו - אינו אומר 'איש באחיו' אלא 'איש בעוון אחיו'. מלמד שכל ישראל ערבים זה בזה". רש"י בפירושו לפסוק חזר על הדברים בשינוי נוסח: "ומדרשו וכשלו איש באחיו, בשביל אחיו, זה נכשל בעונו של זה. שכל ישראל ערבין זה לזה". היום משתמשים בביטוי כדי להביע את האחריות של כל יהודי לדאוג לשלומו ולחיו של כל יהודי אחר.

מילון השפה העברית

אני תופס את האחריות כאחריות כלפי האחר, הווה אומר: אחריות כלפי מה שאינו שלי, או אפילו אינו נוגע לי... הקשר עם האחר שזור אך ורק בתור אחריות, בין אם אתה מקבל או דוחה אותה, בין אם אתה יודע או אינך יודע ליטול אותה, ובין אם אתה מסוגל לעשות משהו קונקרטי למען האחר או לא.

עמנואל לוינס, "אתיקה והאינסופי"

על כל אחד ואחד מוטלת אחריות אישית לעצמו, לזולתו ולעולם כולו. הפרט במעשיו קובע לעצמו ולציבור.

נחמה ליבוביץ, "עיונים חדשים בספר ויקרא", הוצאת ההסתדרות הציונית, עמ' 253

ערך עליון זה "כל ישראל ערבים זה בזה" היה יסוד מוסד בחיי העם בכל דורותיו, בכל תפוצותיו, בכל זממיו ושכבותיו. גם מצוות ומעשים שאינם מבוססים עליו הלכתית תוגברו ואומצו על ידו. הצלת יהודים, פדיון שבויים, רוח החברות וההקרבה בצה"ל, העזרה ההדדית - גמ"חים, מתן בסתר, ביקור חולים, הכנסת כלה, שהם מצוות כשלעצמן, התעלו לרמתן הגבוהה בגין ערך עליון זה. במאה התשע-עשרה קמו גופים ואישים בקהילות שונות כדוגמת "כל ישראל חברים" בצרפת, "הגיוינט" בארה"ב ומשה מונטיפיורי באנגליה שמטרתם הייתה עזרה ליהודים נרדפים ונזקקים בארצות אחרות. ביטוי נעלה לרוח זאת הוא העזרה שהושיטו ומושיטות קהילות ישראל למדינת ישראל בסיוע כספי, כלכלי ופוליטי שסיסמתן בלשון ימינו - "אנו עם אחד".

חיים זהר, "פרשה ברשת", תשס"ה

...משום שבערבות הכללית הזאת נפטר כל יחיד מהאומה מכל דאגותיו לצורכי גופו עצמו... היות שאינו דואג עוד בעד קיום גופו עצמו כי יודע ובטוח הוא ששש מאות אלף אוהבים נאמנים נמצאים בסביבתו עומדים הכן לדאוג בשבילו.

בעל הסולם, מאמר הערבות

ההיסטוריה עסקה את עם ישראל מהרבה דברים: לא ירשנו ארץ גדולה ורחבה, לא היינו עם רב במספר, לא ניתנה לנו עוצמה מדינית... אולם דבר אחד העניקה לנו ההיסטוריה מראשית היותנו - כוח מוסרי גדול שאולי אין דוגמתו בתולדות עמים אחרים. "ואהבת לרעך כמוך". בשלוש מילים אלו נתגבשה התורה האנושית הנצחית של היהדות... יחסי אדם צריכים להיות בנויים על שותפות גורל, על עזרה הדדית... על אהבת הבריות... "ואהבת לרעך כמוך"... רק בצו זה יימצא המפתח לחוקי ישראל ומשפטיה.

דוד בן גוריון, "מהפכת הרוח", תשי"א, עמ' 31 - 34

* כיצד רעיונות אלה באים לידי ביטוי בנאומיו של הר חינוך?

* מה דעתכם: האם צריך אדם לוותר על קידומו האישי ורווחתו למען הכלל? הסבירו ונאמו.

* כיצד מקדם פרס ישראל רעיון זה?

- האם לדעתכם, חפונה של מדינת ישראל, כפי שתארת אותו פרופ' רות זיבון, ממונה במציאות במדינת ישראל? הסבירו ונמקו.
- 1. מצאו בנאומה של כותבת פרס ישראל, רות זיבון, ביטויים (שילוב בין ערכים יהודיים וערכים דמוקרטיים): הסבירו אותם.
- 2. מצאו בנאום ביטויים של דחיית ערכים יהודיים וערכים דמוקרטיים: חוו דעתכם על ביטויים אלה.
- 3. למה בנאומה של רות זיבון את מרכיבי הנאום והערכים את יכולתו להפגיש על האפיונים בראה השכלית, הרשית והמשפטית.

הכרזת העצמאות

בנאומה אומרת פרופ' רות זיבון: "טוב בעיניי שחידון התנייד החליף את המצעד (הצבאי)" מה דעתכם על אמירה זו? מה משמעותה?

מתוך "שיר השירה"

מילים: עלי מוהר

ומכל הגליות ועם כל הבעיות עם נוצר וארץ קמה ושפה אשר נרדמה שוב התחילה מתעוררת ומדברת ומדברת מסביב יהום הסער רב הקושי והצער אבל יש על מה לשמוח יש עוד אומץ, יש עוד כח.

- כיצד הרעיונות כבית לה של "שיר השירה" באים לידי ביטוי בנאומה של פרופ' זיבון? הסבירו את המשפטים הדומים, והסבירו אותם.

פרופ' זיבון עוז אומרת: "מחויבות עמוקה לערכים כלל-אנושיים יונקת תמיד מתרבות ייחודית ועשירה... וכלל גדול בתורה הוא "אל תעשה לחברך מה ששנוא עליך".

- הסבירו: כיצד כלל גדול בתורה יכול להיות גם ערך כלל-אנושי. התייחסו לפסוק שפרופ' זיבון בחרה: "מה ששנוא עליך אל תעשה לחברך".

קראו את הכרזת העצמאות באתר הכנסת: <http://www.knesset.gov.il/docs/heb/megilat.htm>

- מצאו בנאומה של פרופסור רות זיבון אלמנטים המשלבים את רעיונות שוקוהים אל פרגנות האמאיה, ורעיונות שהם פרגנות אפסרית אלמנטים באמאיה.

- בררו מהדעתכם סביב הפרגנות של פרופסור זיבון לחפון האמאיה באמאיה: עם מה אתם מסכימים? ומדוע?

- השוו בין המשפטים הבאים מנאומה של פרופ' רות זיבון, ורעיונות דומים באמאיה העצמאות:

- + תחייבת העם היהודי במולדתו ההיסטורית, החייאת שפתו והקמת מדינתו הם הישגים מרגשים של התנועה הציונית
- + מדינה הנכונה להילחם על מימוש השאיפה הציונית לתחייה לאומית, במקום היחיד שבו היהודים הם רוב ותרבותם הציבורית יהודית ועברית
- + וגם מדינה המושיטה יד לשלום אל שכניה, ומוכנה לפעול לפיתוח ולרווחה של האזור כולו
- מה דומה ומה שונה בין הרעיונות?
- פרופסור זיבון טוענת: "חובה היסטורית מוטלת עלינו ליישב את המתחים בין מרכיבי החזון הזה מתוך הקשבה לזולת וכבוד הדדי". למה באמאיה העצמאות את המתח בין ערכים אנושיים לערכים יהודיים?
- העומדים בבסיס החפון של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית, והציונים דרכים ליישב מתחים אלה.

- מומלץ להתחיל במשימה המוצעת לתלמידי היסודי המתייחסת לביטויים מהכרזת העצמאות.

- מיינו את הביטויים שצאתם לביטויים המשפטים על אופייה הדמוקרטי של המדינה וביטויים המשפטים על אופייה היהודי של המדינה.

- פרופסור זיבון מונה כמה מאפיינים של המדינה אשר לכאורה יש ביניהם מתח או סתירה, אך לדבריה הם צריכים להשלים לה את זה. ערכו רשימה של האפיונים הללו על-פי דבריה.

- נסו להסביר תוך הכאת ביטויים מתוך הנאום, כיצד מפרשת פרופסור רות זיבון את המשפט "מדינה יהודית".

- האם אתם מכירים פרשנות שונות של קבוצות אחרות בחברה הישראלית למושג זה של "מדינה יהודית"? אם כן, מהן?

- מה דעתכם? הסבירו מהי מדינה יהודית בעיניכם. האם ישראל של היום מתאימה לחפון שאתם מייחסים לה? הביאו דוגמאות שתומכות בחפונכם או שוללות אותו.

- הציונים את המחויבות כלפי בני העם הערבי תושבי הארץ הכאת לידי ביטוי בהכרזת העצמאות ובנאומה של פרופסור זיבון.

- האם פרופסור זיבון מסכימה עם המחויבות המפורטות בהכרזת העצמאות או מתנגדת להן? נמקו דברכם על סמך הנאום.

- האם לדעתכם, ממושתת הכרזת העצמאות בישראל של היום בהקשר זה, של המחויבות כלפי האזרחים הערבים? הביאו דוגמאות לתמיכה בדברכם.

למורה - ניתן להתייחס גם לגישות למדינת ישראל העולות מנאומה של פרופסור זיבון, לתפיסת הלאומיות ומרכיבי הזהות אותם היא מדגישה בנאומה.

המיעוט בחברה הישראלית

- מהם המיעוטים? הסבירו את המושג ותנו כמה דוגמאות מהעולם. (לאמורה: רצו לשלוח את התלמידים לחפש במקורות מידע רלוונטיים).

- מהם המיעוטים במדינת ישראל? מני אתם ומצאו פרטים עובדתיים עליהם (מאפייניהם, שיעורם באוכלוסייה, מקומות מושבם וכו').

- איילו לכוחות צריכות להיות למיעוטים בישראל? על פי נאומה של פרופסור זיבון? הסבירו מתוך הנאום. "...מדינה שיש בה אזרחות אחת, חשובה ומשותפת לכול, ובה בעת הזדמנות ומקום לטיפוח מרכיבי זהות ייחודיים..."

הסבירו את האמירה מתוך נאומה של פרופסור זיבון חן ביחס לקבוצת הרוב והן ביחס למיעוטים בישראל - במה הם צריכים להיות שווים לשאר האזרחים? ואילו זכויות מיוחדות צריכות להינתן להם? מה דעתכם?

- "מרכיבי זהות ייחודיים" קשורים למספר קבוצות בחברה הישראלית. הציונים קבוצות אלה ותארו את האפיינים הייחודיים שלהן.

- הסבירו בכיתה מהן לכוחות טכניות ומהן לכוחות מוטות. תנו דוגמאות מנאומה של פרופסור זיבון לכוחות טכניות הניתנות למיעוטים בישראל ולכוחות קבוצה הניתנות להם.

- הביאו דוגמאות נוספות מהנאומים בישראל לשמירה על זכויות המיעוטים של המיעוט בישראל ועל זכויות הקבוצה של המיעוט.

למורה: יש להתייחס גם לקבוצת המיעוט הערבי והן לקבוצת מיעוט בקרב האוכלוסייה היהודית, דוגמת החברה החרדית.

- ציינו והסבירו את הסיבה לכוחות קבוצה בה תומכת פרופסור זיבון. הסבירו כיצד הסיבה זו באה לידי ביטוי בנאומה.

הסכמיות ופשרה

חזון המדינה יכול להיות נכון, מלהיב ומוצדק כיום לא פחות מאשר לפני 63 שנים. זה הוא חזון שכולו "בעד"; אין בו "נגד". עלינו לדבוק בו על כל מרכיביו. ישראל יכולה ואף חייבת להיות גם יהודית וגם דמוקרטית..."

חזון מורכב הוא דבר שמתווכחים על פרטיו ועל השלכותיו. הוא לעולם לא יושג בשלמות. כוחו בכך שאנו הולכים לאורו, חותרים למימושו ומוכנים להילחם עליו ולהקריב לקידומו. חובה היסטורית מוטלת עלינו ליישב את המתחים בין מרכיבי החזון הזה מתוך הקשבה לזולת וכבוד הדדי. כך מצווים עלינו ערכים יהודיים ודמוקרטיים גם יחד. מחויבות עמוקה לערכים כלל-אנושיים יונקת תמיד מתרבות ייחודית ועשירה..."

- הסבירו בכיתה מהו חפון.

- פרטו את מרכיבי חפון המדינה כפי שמפרשת פרופסור זיבון בנאומה. האם אתם מסכימים עם כל מרכיביו? עם איילו כן? עם איילו לא? הסבירו.

- האם ישנם מרכיבים שהייתם רוצים להוסיף לחפון?
- מהי הדרך לאימוץ החפון על פי פרופסור זיבון? הציונים הצעות מעשיות לניסוח חפון משותף או לאימוץ החפון על פי דרכה של פרופסור זיבון הבאה לידי ביטוי בנאומה.
- לאמורה - יש להסביר מהו עקרן ההסכמיות בכיתה. דונו בחשיבות ההסכמיות בחברה דמוקרטית.
- מהם הדברים עליהם צריכה להיות הסכמה רחבה בישראל על פי נאומה של פרופסור זיבון?
- לפני מנין מה התפרסם סקר נרחב שערך קרן פרידריך אברט על דעות הנוער בישראל עם בתחומים לאומיים. הסקר נערך בקרב מדגם מייצג של בני נוער בישראל, יהודים וערבים, ביאלים 15-24 בחפון שנת 2010. להלן קישור לתוצאות האמאיה של הסקר ולכתבות שהתפרסמו ביחס אליו.

<http://www.fes.org.il/he/Event.asp?Pid=0.2&id=375>

אחת מהשאלות נגעה לאופייה של המדינה. ערכו סקר דומה בקרב תלמידי הכיתה.

מבין הדברים הבאים, מה הכי חשוב לך לגבי המדינה?

- שתוכל להבטיח רמת חיים גבוהה
- שתדאג לשוויון כלכלי בין האזרחים
- שתהיה דמוקרטית
- שתהיה יהודית
- שתחיה בשלום עם שכנותיה
- שלכל הקבוצות שבה יהיה שוויון מלא בזכויות פוליטיות
- שיהיה בה שוויון בין נשים לגברים
- כולם אותו דבר
- אף אחד מהדברים
- לא יודע

- השוו את תוצאות הסקר הכיתתי שלכם לתוצאות סקר אברט. האם התוצאות שונות או דומות? האם אתם באופן אישי מסכימים עם מרכיבי בני הנוער או לא?

נספחים

1. טקס הדלקת המשואות

<http://kids.gov.il/kidsnews/pages/5730>

מהו תפקידו החברתי של טקס הדלקת המשואות? נמקו. האם חשוב להמשיך ולקיים טקס זה בעתיד? מדוע?

מי, לדעתכם, צריכים להיות הנואמים בטקס? מה הם אמורים להגיד לאומה? הסבירו ונמקו.

2. מעמדו של יושב ראש הכנסת בחוק הישראלי

מתוך: חוק יסוד נשיא המדינה

נשיא בפועל וממלא מקום נשיא

א. נתפנה מקומו של נשיא המדינה וכל עוד נשיא המדינה החדש לא התחיל לכהן, יכהן יושב ראש הכנסת כנשיא המדינה בפועל.

ב. תקופה שנשיא המדינה הפסיק זמנית למלא תפקידו ולהשתמש בסמכויותיו יכהן יושב ראש הכנסת כממלא מקום נשיא המדינה.

ג. בכהונתו כנשיא המדינה בפועל או כממלא מקום נשיא המדינה ימלא יושב ראש הכנסת את התפקידים המוטלים על נשיא המדינה בחוק וישתמש בסמכויות הנתונות לנשיא המדינה לפי החוק.

תפקידים וסמכויות

א. נשיא המדינה

1. יחתום על כל חוק חוץ מחוקים הנוגעים לסמכויותיו;

2. ימלא את התפקידים שיוחדו לו בחוק-יסוד: הממשלה, לעניין פיזור הכנסת והתפטרות ראש הממשלה בהתאם לחוק;

3. יקבל מן הממשלה דין וחשבון על ישיבותיה;

4. יאמין את הנציגים הדיפלומטיים של המדינה, יקבל האמנתם של נציגים דיפלומטיים שמדינות חוץ שיגרו לישראל, יסמך את הנציגים הקונסולריים של המדינה ויקיים מינויים של נציגים קונסולריים שמדינות חוץ שיגרו לישראל;

5. יחתום על אמנות עם מדינות חוץ שאושרו על ידי הכנסת;

6. ימלא כל תפקיד שיוחד לו בחוק בקשר למינוי שופטים ונושאי משרות אחרים ולהעברתם מכהונתם;

ב. לנשיא המדינה נתונה הסמכות לחון עבריינים ולהקל בעונשים על ידי הפחתתם או המרתם.

ג. נשיא המדינה ימלא כל תפקיד אחר ונתונה לו כל סמכות אחרת שיוחדו לו בחוק.

תוך כדי קריאת הנאום של יו"ר הכנסת שנשא בטקס הדלקת המשואות, תנו דעתכם:

האם הנאום הולם את מעמדו הרם של יושב ראש הכנסת? כיצד?

מהי מידת החשיבות, ההשפעה והשכנוע של נאום כזה הנישא בפי יו"ר בכנסת? האם למעמדו הרם יש השפעה על היכולת לשכנע? מדוע?

3. טקס הענקת פרס ישראל

<http://kids.gov.il/kidsnews/pages/5748>

איזה רעיון עומד במרכזו של טקס פרס ישראל? הסבירו ונמקו. מהו הערך הסמלי של טקס פרס ישראל?

מי, לדעתכם, צריכים להיות הדוברים בטקס? מה צריך להיות המסר המרכזי שלהם? האם, לדעתכם, חשוב להמשיך לקיים טקס זה? מדוע?

4. עיצוב אופיו של חג יום העצמאות ברוח חגי ישראל

רוב החגים של עם ישראל נקבעו בתקופות קדומות מאוד ויש להם מסורות ומנהגים קבועים וידועים, אך יום העצמאות הוא חג צעיר מאוד. כבר בשנה הראשונה למדינה (תשי"ט - 1949) התקיים בכנסת דיון על יום העצמאות, ובדיון זה ניסו חברי הכנסת לברר את הקשר האפשרי בין יום העצמאות לבין חגי ישראל המסורתיים. פרופסור בן ציון דינור, שהיה היסטוריון וחבר כנסת, הצביע על שלושה מרכיבים המאפיינים כל חג מחגי ישראל: א. הזיכרון ההיסטורי, לדוגמה: זיכרון יציאת מצרים. בחג הפסח ב. רעיון מסוים, כגון: מעבדות לחירות בחג הפסח ג. סמל: דוגמת המצה.

פרופסור דינור קבע כי שלושה מרכיבים אלו קיימים גם ביום העצמאות: הזיכרון ההיסטורי הוא הניצחון המופלא של ישראל הקטנה על צבאותיהן של מדינות ערב. הרעיון הוא תקומת ישראל, חידוש הריבונות היהודית בארץ ישראל. הסמל הוא דגל ישראל.

הרחבה והעמקה בנושא - בקישורים הבאים:

<http://www.daat.ac.il/daat/eZRachut/harabanut3-2.htm>

<http://www.e-mago.co.il/Editor/calt-2794.htm>

בקישור זה תמצאו גם "הגדה" עכשווית לסדר יום העצמאות

<https://host.archinet.biz/flipdemo/Atzmaut/flipviewerxpress.html>

